

שמות לב

- כו וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בַּשַּׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר: מִי לְדֹ' אֱלֹהֵי וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֹוִי.
- כז וַיֹּאמֶר לָהֶם: כֹּה אָמַר דֹּ' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ.
- כח וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֹוִי כְדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ.
- כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: מָלְאוּ יְדֵיכֶם הַיּוֹם לְדֹ' כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבְאָחִיו וּלְתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בִּרְכָּה.
1. "וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בַּשַּׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר: מִי לְדֹ' אֱלֹהֵי" – לשם מה יש צורך לתאר את עמידת משה בשער המחנה?
2. "מִי לְדֹ' אֱלֹהֵי! וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֹוִי" –
- א. האם רק בני לוי היו "לד'", ורק הם לא חטאו בעגל? והלא רוב בני ישראל לא נהרגו בחרב ולא מתו במגפה או בשתיית 'מי העגל', ועל כן מובן שלא חטאו.
- ב. מדוע לא נאמר 'ויבואו אליו בני לוי' אלא דווקא "וַיֹּאסְפוּ"?
- ג. מדוע לא די לומר 'ויאספו אליו בני לוי', מה מוסיפה המילה "כל"?
5. "וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר דֹּ' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבוֹ... וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו" –
- א. היכן אמר ד' להרוג איש את אחיו?
- ב. מדוע לא נאמר רק 'כה אמר ד', מה מלמדת תוספת התיאור "אלהי ישראל"?
6. "שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו" –
- א. ההוראה "שימו איש חרבו על ירכו" נראית מיותרת. לכאורה די לומר: 'כה אמר ד' אלוקי ישראל הרגו איש את אחיו'?
- ב. לשם מה נאמר "עברו ושובו", מדוע לא די לומר 'עברו משער לשער במחנה'?
- ג. מדוע לא נאמר 'ועברו באוהלי בני ישראל' אלא דווקא "משער לשער במחנה"?
7. "וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ" –
- א. לשם מה נאמרו שלוש הלשונות: "אחיו", "רעהו" ו"קרבו"?
- ב. כיצד הקב"ה מצווה על בני לוי להרוג את אחיהם, והלא כל בני לוי לא חטאו?
- ג. ומה עם החוטאים שאינם אחיהם, רעיהם או קרוביהם, האם אותם אינם מצווים להרוג?
8. "וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֹוִי כְדִבְרֵי מֹשֶׁה" – מדוע לא נאמר רק 'ויעשו כן'?
9. "וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ" –
- א. מדוע לא נאמר "וַיִּהָרְגוּ בְנֵי לֹוִי כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ" אלא דווקא "וַיִּפֹּל"?
- ב. מדוע נאמר "וַיִּפֹּל" בלשון יחיד, אם נפלו כשלושת אלפי איש?

- ג. לשם מה ההדגשה "ביום ההוא"?
10. "מלאו ידכם היום לד' כי איש בבנו ובאחיו" –
א. במה עליהם למלא ידיהם?
ב. מה משמעות האמירה: "כי איש בבנו ובאחיו"?
12. "מלאו ידכם היום... ולתת עליכם היום ברכה" –
א. מדוע המילה "היום" חוזרת פעמיים בפסוק?
ב. איזו ברכה ניתנה לבני לוי?

"מי לד' אליו"

"ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לד' אליו" – המלבי"ם מסביר מה מציין השער במקרא:

"מציין תמיד ישיבת השופטים שהיה דרכם לשבת בשער כנודע,
ועת עלה משה אל ההר אמר אל הזקנים: 'שבו לנו בזה'¹
שיהיו קבועים לשפוט עד ישוב אליהם, וישבו בשער המחנה"².

תיאור התורה את עמידת משה בשער המחנה, במקום ישיבת הסנהדרין, מלמד שקריאת משה
"מי לד' אליו" וציוויו להרוג את החוטאים בחרב נעשו מתוך בירור הדין. הריגת החוטאים
בהוראת שעה³ נועדה להשיב לעם את הרסן המוסרי שנפרע.
אמנם לא רק בני לוי לא חטאו אלא עוד רבים מישראל, ובכל זאת נאמר רק "ויאספו אליו כל בני
לוי". מדוע?
רבי יוסף בכור שור מסביר:

"ויאספו אליו כל בני לוי – וודאי כל ישראל באו שם, כל אותם שלא פשעו בעגל,
דהכי קאמר – 'מי לה', מי שעמד ביראת ה',
שלא פשע בעגל, ולא עשה מסכה, יבא אלי.
אלא לא בא אלא שבט שלם שלא היה בהם מקצת פושעים,
חוץ מבני לוי שבאו כולם, שלא פשעו אחד מהם בעגל.
ולכך הוא אומר: – ויאספו אליו כל בני לוי, שלא נעדר מהם איש.
וכן הוא אומר ב'זאת הברכה': 'האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, ואת אחיו לא הכיר
ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו'.

¹ שמות כד יד.

² מלבי"ם לפסוק כו.

³ רמב"ן לפסוק כז: "והנה זה הוראת שעה לקדש את השם, שלא היתה בהם התראה".

כלומר: מי שיוכל לומר על אביו ועל אמו לא ראיתיו במעשה העגל,
ואת אחיו ואת בניו לא ידע במעשה העגל, [אף] לא אחד מהם בעגל,
'כי שמרו כולם אמרתך ובריתך ינצורו', כולם,
כי אין שבט בישראל שלא פשעו קרוביהם בעגל, חוץ מבני לוי שהיו כולם לה"⁴.

מכאן מובן מדוע לא נאמר 'ויבואו אליו' אלא דווקא "ויאספו". הפועל 'להיאסף' מורה על גיבוש
והיעשות אגודה אחת ממש⁵. לכן בהתאספות 'כאיש אחד בלב אחד' ביראת ד', היו רק בני שבט
לוי.

מהו סודם של בני לוי, שבשבטם לא נמצא אף אחד שחטא?
מובא בפירוש הנצי"ב:

"מי לד' אלי – ... מי יודע בעצמו שהוא אך לה' למסור נפשו וכל אשר לו
לאהבת ד' וכבודו... [בניגוד ל] מי שעושה מצוה כטבע האדם לקוות שכר וגמול
אם בעולם הזה אם בעולם הבא אבל מי שהוא מופרש לה'
בלי שום רצון עצמו כלל"⁶.

מדרגת שבט לוי הייתה שהיו נקיי דעת לגמרי בעבודת ד'. וכן מבואר ב'שפת אמת':

"מי לה' אלי – הגם כי היו כולם [כל ישראל] קדושים. אך מי שהיה בו דביקות עצום.
והקדושה היה אצלו לשם שמו יתברך בלבד.
לא היה יכול לשלוט בו מגע חטא כלל"⁷.

התמסרות שבט לוי לעבודת ד' הייתה נקייה לחלוטין מכל שמץ חשבונות של שכר ותועלת.
העובדה ששבט שלם מעם ישראל לא חטא כלל מלמדת גם היא על יסוד בריא באומה, המוכיח
שהחטא אינו עצמי לה. טהרת שבט לוי מסמנת את מדרגת כל ישראל לעתיד לבוא.

"שימו איש חרבו על ירכו"

⁴ בכור שור לפסוק כו.

⁵ עיין שם משמואל שמות תרע"ט.

⁶ העמק דבר לפסוק כו.

⁷ שפת אמת תשא תרמ"ג ד"ה ומו"ז ז"ל פירש.

"וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" – הצורך להרוג את החוטאים נובע משם ד' הנקרא על ישראל, מן התביעה שהאומה תהיה נאמנה לחלוטין למגמת חייה האלוקית, ותוכל להשפיע מאורה וקדושתה על המציאות כולה – "ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָלָה"⁸. אמנם הציווי האלוקי להרוג איש את אחיו לא נאמר במפורש למשה. אבל תוקף לימוד התורה ובירור הדין בשער המחנה על ידי משה והזקנים שקול לדבר ד' ממש, הנאמר ישירות מפי הגבורה. כיוון שהציווי האלוקי נובע מקדושת שם ד' המופיעה על ישראל, הרי שהריגת החוטאים אינה רק חיסול העבריינים אלא גילוי "אלהי ישראל" שבאומה – גילוי קדושת חייה הטבעית. הכיצד?

"שימו איש חרבו על ירכו" – מה מבטאת שימת החרב על הירך?
כאשר אברהם שולח את עבדו למצוא אישה ליצחק, הוא משביעו: "שים נא ירך תחת ירכי" – השביעו במילה, כדי לחייבו להיות נאמן לקדושת הגזע?⁹ הירך במקרא מבטאת את קדושת החיים הגזעית, הבאה לידי ביטוי בברית המילה.
שימת החרב על הירך היא ציווי על בני לוי להיות גיבורים, שולטים בייצרם ונאמנים לקדושת החיים הישראלית. כך גם מובא בתהלים "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך. והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק"¹⁰. הודו והדרו של הגיבור בישראל הם יכולתו להילחם על גילוי האמת והצדק בעולם ללא שום מניעים של תועלת אישית, ולהוציא לפועל את קדושת ישראל ואת סגולתם הגזעית.¹¹
יציאת בני לוי למלחמתה של תורה ולקידוש השם מותנית בניצחון כל אחד מהם את ייצרו הוא ובשלמותו המוסרית, שיהיה לבו "בלתי לדי לבדו".
מכוח מדרגה זו: "עברו ושובו משער לשער במחנה" – בני לוי מצווים להיכנס לתוך המחנה ולהרוג את החוטאים. היה עליהם לשים נפשם בכפם, ולהתגבר על החשש הסביר שיקומו אנשים מישראל להרוג בהם על שהרגו את קרוביהם.
מובא בפירוש שפתי כהן:

"שמו נפשם בכפם ומסרו עצמן על קידוש ה' והרגו איש את אחיו ואיש את קרובו

והיו בתוך בני ישראל, שהיו בתוך המחנה וישראל סביבם

שנאמר 'עברו ושובו משער לשער במחנה'.

שאלו באו עליהם ישראל היו הורגים אותם ולא היה להם בית מנוס"¹².

והאברבנאל מוסיף עוד שהביטוי "משער לשער במחנה" מורה:

"שלא יעשו זה בחפזון אבל במתינות הדין יעברו משער לשער

⁸ מתוך תפילת העמידה לראש השנה.

⁹ מלבי"ם בראשית כד ב. פחד יצחק א' עמ' 87-88.

¹⁰ תהלים מה ד-ה.

¹¹ עיין תנחומא לך לך יח. מאמרי הרמב"ם, פרקי ההצלחה. פרי צדיק כי תצא טז.

¹² שפתי כהן במדבר ג יא.

וידרשו היטב מי אשר חטא בעגל¹³.

על אף הסכנה, נדרשו בני לוי לפעול בנחת רוח ובאחריות גדולה, תוך שהם עוברים משער לשער – מבית דין לבית דין בתוך המחנה, ופועלים במדויק על פי הוראות בתי הדין. הביטוי "עברו ושובו" – מבליט עוד יותר את גבורת הלב שאליה נדרשו בני לוי. לפעמים על פי בירור הדין, היה צורך לשוב לאותו אזור שכבר הרגו בו חוטא בעגל, כדי להרוג שם אדם נוסף, שהתברר שאף הוא חטא. אף על פי ש'האדמה תהיה בוערת שם', והסכנה כפולה ומוחשית עוד יותר, נדרשו בני לוי לשוב לשם ללא פחד ומורא, ולבצע את גזר הדין מתוך דבקות במצווה האלוקית.

"איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו" – בני לוי נצטוו להרוג את החוטאים שלא מתוך הקהיית רגשות החיבה וקשר האהבה מכל סוג שהם, כלפי החוטאים. אדרבה, את המוטיבציה להורגם ישאבו מתוך הרגשת האחוה, הרעות והקרבה כלפיהם.

המלבי"ם אומר:

"והרגו איש את אחיו... והם ערבים איש בעד אחיו..."

מצד שהוא קרובו שמצד זה הוא ערב בעדו ביותר¹⁴.

הלוויים נתבעו להבנה שבהריגת החוטאים הם עושים עמם חסד גדול ביותר, שהרי רק כך תתקן נפשם החוטאת.

"ויפל מן העם ביום ההוא"

"ויעשו בני לוי כדבר משה" – התורה מעידה שבני לוי לא רק ביצעו את ההרג למעשה אלא עשו זאת "כדבר משה", על פי המדרגה הנעלה שמשה רבנו תבע מהם: "בלתי לד' לבדו". הם הרגו את החוטאים במסירות נפש עילאית על קדושת השם, ומתוך זיקה עמוקה לכלל ישראל והרגשת ערבות כלפי החוטאים.

מתוך רוממות קדושתם של הלוויים היונקים מקדושת משה, התרומם העם כולו לחיות מחדש את מדרגת חייו האידיאלית. בני לוי לא היו צריכים כלל לבוא ולהרוג את החוטאים, אלא באו מעצמם ליפול בידי בני לוי, מתוך הבנת גודל חטאם, כמובא בפירוש אגרא דכלה:

"ביום ההוא – בשבחם של ישראל סיפר הכתוב שביום אחד נפלו כל אלה,

להיות שלא עמדו ישראל להלחם נגד בני לוי,

ואדרבה מסרו נפשם בהבינם המעל אשר מעלו בה' יתברך

¹³ אברבנאל לפסוקים כה-לה.

¹⁴ מלבי"ם לפסוק כז.

על כן נפלו כל אלה ביום אחד, כי אין עומד נגד בני לוי¹⁵.

לפיכך לא נאמר 'ויהרגו בני לוי מן העם כשלושת אלפי איש' אלא 'ויפל מן העם' – העם החוטא הפיל עצמו בידי בני לוי. 'ויפל' בלשון יחיד, מורה שהנפילה ביד בני לוי ביטאה את תכונת האחדות הישראלית, 'כאיש אחד בלב אחד'. התגלתה בחוטאים ההכרה שאינם ראויים לחיות אם סטו ממגמת החיים האחת של האומה.

הדגשת התורה 'ביום ההוא', מלבד שהיא מציינת כי בו ביום של החטא טוהר העם מחוטאיו, היא מורה עוד על ייחודיותו של היום. היום שבו התגלתה מסירות נפשם של בני לוי וערבותם לכלל ישראל חשפה מחדש את טהרתם של כל ישראל. לא היה זה יום רגיל אלא יום שבו התגלתה ביתר הבלטה ההתאמה ה**טבעית** של העם לרצון ד', ועד כמה החטא היה חיצוני; שהרי העם בעצמו הקיא מתוכו וברצונו את הנגע שפשה בקרבו.

''מלאו ידכם היום לד''

בימי יעקב אבינו, הפנה לוי את חרבו אל אנשי שכם בלהט אש קודש ללא מעצור. להט כזה מסוגל להשחית ללא הבחנה גם חלקות טובות, ועל כן אמר יעקב לפני מותו על שמעון ולוי – ''ארור אפס כי עז ועברתם כי קשתה''¹⁶. לפיכך אמר גם: ''אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל''¹⁷ – יש צורך לדלל את כוחם ולפזרם, שלא יביאו חורבן לעולם. אבל במעשה העגל, אחז שבט לוי בחרב בלהט אש קודש המודרך על פי דין, מתוך אהבה שלמה לשם ד' המקיף את כל חלקי האומה. ''כי איש בבנו ובאחיו'' – הלוויים פעלו מתוך הרגשת קשר לכל אחד מישראל כאל בן וכאל אח, שרק טובתו וטהרתו עומדות לנגד עיניו.

''ולתת עליכם היום ברכה'' – ביום ההוא התגלתה הברכה הגלומה בשבט לוי: מדרגתם הכללית, אהבתם ואחריותם לכלל ישראל. התבררה יכולתם להוציא מן הכוח אל הפועל את נשמת האומה ולברר את עומק טהרתה. לכן בו ביום ניתנה להם הזכות להיות מברכים את העם בברכת כהנים¹⁸ – לגלות תמיד את ברכתו האלוקית של העם, את מדרגתו האידאלית ושלמותו המוסרית.

''ויאמר משה: מלאו ידכם היום'' – אומר הרמב"ן: ''מלוי ידים בתורה שהוא לשון שלמות''¹⁹. על אף שהרגו נפשות רבות בישראל על בני לוי לדעת שידיהם מלאות, דהיינו שלמות. זאת מפני שהן היו מכוונות לגילוי שם ד' אשר על האומה.
מובא בגמרא:

''אמר רבי יוחנן: כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו,

שנאמר: 'ידים דמים מלאו'²⁰''²¹.

¹⁵ אגרא דכלה לרבי צבי אלימלך שפירא, תלמידו של החוזה מלובלין, רטז ע"ב.

¹⁶ בראשית מט ז.

¹⁷ שם.

¹⁸ צרור המור לפסוק כט.

¹⁹ שמות כח מא.

הרב קוק מסביר שכהן שהרג אדם מישראל, התגלה שהוא אינו אוהב כל פרט מישראל ואינו חפץ בשלמותו ובטובתו, על כן אינו ראוי לשאת כפיים ולברך את ישראל. הכהנים מברכים "אשר קדשנו במצותיו וציונו לברך את עמו ישראל באהבה" – אם הכהן אינו אוהב כל אחד מישראל, סימן הוא שאינו מכיר בערכה האלוקי של האומה ובאחדותה, ולכן גם אינו יכול לגלות ערך זה בברכתו את העם. במקרה כזה תהיה ברכתו נטולת משמעות²².

משה אומר לבני לוי: לא רק שידיכם אינן חסרות בעקבות ההרג אלא הן מלאות ושלמות – "מלאו ידכם היום לד'". הריגתכם היום נפשות מישראל לא הטילה דופי באהבתכם את האומה, אלא חשפה את עומק האהבה ושלמותה.

²⁰ ישעיהו א טו.

²¹ ברכות לב ע"ב.

²² עין איה ברכות א' עמ' 149 פסקה עד.